

e van ver-
naar den
geloovigen
aham, of
gemeen-
Dat kan
naar straks
t zal zijn.
voor het
anding en

Maar ge-
overeen-
rouwelijke

K. S.

VEN
ple kon in

an 16 Febr.
te dienen:
de Bondt
t de „korte
ziet kerken
ft ons niet
in dien tijd

ootste deel
r de Bondt
ons natuur-
sr.

n antwoord.
dat Calvin
eel over de
ceef. Inder-
Bondt aan
het vijandig
dat van de
zelfden brief
erlep om te
de kerk-
aar wat wil
ver wat ik
en aan, dat
Frankfort,
allerlei ver-
gedwongen
aken; het
gann. Dat
verdrietig,
meer met
natuurlijk
eidsdwang?

f aan Sado-
ter, dr de
g stuk over
tot Kelzer
n toch eens
erkelijk, dat
had moeten
sote heeren?

reformator,

Ir de Bondt
delijk daar-
alleen maar
het gezegde.
e correspon-
nieuws aan.

n zegt: „Als
uisvaderlijke
dan zeggen:
aar dit voor-

atten", maar

alder predi-
redikant, hij

reken! Dan
a van predi-
ik dat niet
gen preeken.
in meer een
end, al heeft
Sacramenten

et, hoe deze
mmers voor

ch den naam
Calvin dan:
overblijfselen

r met elkaar
n aan Rome
genlijken
n was. Over
nis niet. Ge-

lukkig niet. En die „overblijfselen", nu ja, die spreken vanzelf. Zou God in de dagen der Middeleeuwen geen kerk gehad hebben?

Jammer, dat dr de Bondt deze concessie aan beter inzicht nog eenigermate verzwakt door volgende toevoeging:

Zooals „De Heraut" volkomen terecht heeft opgemerkt, beteekent de Latijnsche constructie sic... ut in zooverre... dat die beperking, waarover ik voortdurend gesproken heb, haalde ik dus uit den zin van Calvin zelf. Ik ontzeg in zooverre den naam kerk aan Rome, dat ik toch niet ontken, dat er overblijfselen van de kerk zijn.

En als we dan vragen: Wat zou Calvin daár nu mee bedoelen? Dan geeft hij zelf in zijn volgende brief het antwoord. Rome is eenigszins, eenigermate een kerk.

Er is eenige kerk in het pausdom.

Tot zoover dr de Bondt. Hij houdt dus vol, dat „sic... ut" een beperking inhoudt. Ik stel er tegenover, dat het uit het verband moet blijken, of het ergens zoo is. Zonder eenig systeem Calvin opslaande, om een voorbeeld te vinden, trof ik als eerste voorbeeld 23, 542: het bederf had zóó (sic) de overhand genomen, dat (ut) het elk volk weer vrij stond verschillende goden te vereeren. Bederf dus „tot op zekere hoogte". Bederf, met een „beperking"? Welneen: heel erg bederf. Het komt tot uiting daar en daar in. Het tweede voorbeeld: 24, 604; daar behandelt Calvin kwesties van het vijfde gebod. Hij stelt het geval, dat een zoon overheidspersoon is, en zijn vader privaats burger; wat dan? Wel, dan kunnen ze van beide kanten zóó (sic) sturen, dat (ut) zoowel vader als zoon ieder in eigen positie hun gerechtigheid bekomen. „Bepert" bestuur dus? Welneen, bestuur, waarvan de wijze nader wordt aangegeven. „Sic... ut" is lang niet altijd beperkend.

Ik herhaal: men heeft, en dat was niet geoorloofd, Calvin's stellige ontkenning, dat Rome kerk mocht heten, nót zoo lang gewend en gekeerd, dat er eerst een beperkte ontkenning, en later een ontkende ontkenning (ds J. Dijk) uit te voorschijn getooverd werd. Zóó kan men alles beredeneeren. Maar het komt niet overeen met dr de Bondt's verzoek, Calvin eerlijk te lezen.

„Overblijfselen" van de kerk onder het pausdom, en dat in dien veelbewogen tijd, die de reformatie nog nooit heeft ten einde zien komen, dat is heel wat anders, dan de pauselijke kerk, het instituut van Rome, kerk te noemen.

Om niet te veel ons te laten ophouden door een bestrijding, die trouwens zelf heele stukken laat liggen, bewaren we de rest voor een volgend nummer.

K. S.

1) Nous sommes opprimez de deux sectes, qui semblent estre tout differentes. Car en quoy conviennent le Pape & les Anabaptistes? Et toutesfois (à fin que tu cognoisses satan n'estre jamais si couvert, que de quelque costé il n'apparoisse) tous deux ont un mesme moyen, daquel ils taschent à nous opprimer. Car quand ils se vantent ainsi arrogamment de l'Esprit: ils ne tendent certes à autre chose (la Parolle de Dieu opprime & enseuèle) sinon à donner lieu à leurs mensonges... Certes, Sadolet, nous ne nions point que les Eglises ou vous presider, ne soient Eglises de Christ... Adieu de fect in Responso de Jean Calvin, à Jacques Sadolet, zie p. 152 in: Recueil des Opuscules, c'est à dire petits traités de M. Jean Calvin, Genève, Baptiste Pireneul, 1566; en p. 162.

Eenigszins anders, behalve dan op het punt waar het op aankomt, is volgende vertaling: Nous sommes assaillies de deux sectes, qui semblent fort differentes. Car en quoy conviennent le Pape & les Anabaptistes? Et toutesfois (à fin que tu cognoisses Satan n'estre l'ame si couvert, que de quelque costé il ne se decouvre) tous deux ont une mesme machine dont ils taschent nous opprimer... Certes, Sadolet, nous ne nions point que les Eglises où vous presider, ne soient Eglises de Christ... le siege de l'Antechrist ne devoit estre ailleurs qu'au milieu du sanctuaire de Dieu. Ceste seule & unique admonition ne vous doit elle point eveiller, à fin de nous donner garde, que tromperies & deceptions ne soient introduites en l'Eglise, sous le nom & ombre d'icelle? (p. 173, 184/5 in: Recueil des Opuscules, etc. 2e ed., préface de Th. Besse à Mad. Renee de France, Genève, 1611). De latijnsche tekst staat op het oogenblik mij niet ter beschikking.

„Afgodendienaars" naar dr H. Kaajan en ds Douma.

Men herinnert zich, dat we enkele weken geleden enkele uitspraken citeerden, waaruit volgens prof. Kuypers en prof. Dijk zou blijken, dat naar het oordeel ook van Calvin, antwoordende op een vraag van den hervormer van Schotland, John Knox, de kinderen van „afgodendienaars" moesten gedoopt worden. Afgodendienaars zouden dan roomschen zijn; Calvin zou dus gemeend hebben, dat kinderen van roomsche ouders moesten gedoopt worden.

Wij stelden daartegenover, dat die „afgodendienaars" geen roomschen waren, maar menschen, met wie de tot reformatie gebrachte kerk zich reeds had ingelaten. Hun kinderen waren dus geen kinderen van een roomsche kerk, maar gingen de kerk der reformatie aan. Ze behoorden volgens Calvin tot de „domestici" der kerk, tot de huisgenooten.

Voorts citeerden we in Persschouw even dr Kaajan, die nog aan de opvatting van „afgodendienaars" als „roomschen" vasthield, althans met een „hoogstwaarschijnlijk".

Dr Kaajan komt in „Utr. Kb." nog op de zaak terug. Het voorzichtige „hoogstwaarschijnlijk" is nu prijsgegeven... Laten we weg hetgeen met de zaak niets te maken heeft, dan komen zijn argumenten hierop neer:

1. Ook Reyborn vertaalt „afgodendienaars" als „papisten". Antwoord: dat bewijst nog niets, — zie hieronder.

2. Volgens dr Kromsigt, aldus dr Kaajan, gebruikt John Knox „telkens" het woord „afgodendienaars", als

hij het over de Roomschen heeft. Derhalve: kinderen van afgodendienaars zijn kinderen van de roomschen.

Antwoord: het ware beter geweest, indien dr Kaajan niet Reyborn, en ook niet Kromsigt, maar Knox zelf gelezen had. Op grond van heel lange passages, die ik van Knox' hand, alleen optredende, dan wel in gezelschap met anderen, las in William McGavin, „The History of the Reformation of Religion in Scotland", Glasgow, 1831, alsmede in „The History of the Reformation in Scotland by John Knox, edited by David Laing" (Edinburgh, 1846), houd ik staande, dat bij Knox de term „afgodendienaars" aanduiding is van een klasse van zondaren, niet van een klasse van leden eener bepaalde kerkelijke gemeenschap. Als hij het over de roomschen heeft, noemt hij hen doorgaans papisten. Het spreekt vanzelf, dat de roomschen vanwege de mis en andere superstitiën vaak afgodendienaars worden genoemd, en dat met name zij volgens Knox aan „idolatrie" (de gewone schrijfwijze) zich schuldig maken. Maar daarmee is iedere „afgodendienaar" nog geen lid eener roomsche kerk geworden. Aanroeping van „heiligen" is speciaal een roomsche zonde: Rome gelooft aan heiligen, en roept ze aan, vaak lofjes. Maar daarom mag iedereen, die „Sint Margriet!" of „Alle Heiligen!" of: „Goede Jozef!" of „Heilige Antonius!" als stopwoord gebruikt (en „er zijn er dezulken") nog niet als roomsch beschouwd worden. En als men over een paar honderd jaar eens een brief van een gereformeerde kerkeraad zou vinden, geschreven aan een hoogleeraar in het kerkrecht, met de vraag, of men de kinderen van zulke heiligen-aanroepers wel doopen mocht, en als dan de hoogleeraar zou hebben geantwoord: het mag, — dan dient niemand daaruit af te leiden, dat volgens dien adviseur een gereformeerde kerkeraad kinderen van roomschen mocht doopen.

„Afgodendienaars" zou „roomschen" beteekenen?

Het is een fabeltje.

Dr Kaajan kent toch wel het „First Book of Discipline", de kerkorde, zullen we maar zeggen, voor de protestantsche kerk in Schotland? Wat dunkt den lezer, zou de gereformeerde kerkorde een bepaling hebben over roomschen, over de mis, over het laatste olesiel? Wel neen. Wel is er in zulk een ordening van gereformeerde kerken plaats voor bestrijding van naderking van misbruiken, die vóór de reformatie algemeen waren. Welnu, in het derde hoofdstuk van dit „Book of Discipline" wordt afzonderlijk gezegd, hoe men in de tot reformatie gebrachte kerk de „idolatrie" (afgodendienst, ik zal het woord verder onvertaald laten) moet afschaffen, buiten werking stellen (the third head, touching the abolishing of idolatry). Overal moeten de resten van deze idolatrie worden weggenomen. Ook van de personen: as also (we desire) that idolatry may be removed from the presence of all persons, of what estate or condition that ever they are, within this realm. Waar men de idolatrie handhaaft of ook maar toelaat, staat Gods toorn te wachten. Niet alleen over de blinde en weerbarstige idolaters, maar ook over wie de zaak op haar beloop liet.

En wat is dan idolatrie? De mis, de aanroeping der heiligen, de beeldenvereering (-aanbidding) en ook het bezit van beelden (the keeping and retaining of the same); en tenslotte: elke vereering van God, die niet in Zijn Woord is vervat (finally all honouring of God, not contained in his holy word) (McGavin, 489, Knox-Laing, II, 1889). Elders heet het, dat alle soort van idolatrie en monumenten daarvan moeten worden terzijde gesteld. Idolatrie is alle soort van eeredienst, die niet in Gods Woord vervat is, mis, aanroeping van heiligen, beeldenvereering, and all other such things invented by man, 320.

Zelfs een knaap, aldus roept dr Kaajan uit, zelfs een knaap kende de beteekenis van het woord: afgodendienst. Toen in 1550 te Leith een priester de mis begon te lezen, riep hij luidekeels door de kerk: afgoderij! Ik denk, dat de roeper de knaap ditmaal ia.

Maar met den knaap komt men niet veel verder. Als een jongen in de dagen van Alva een priester tegenkomt, en dan uitroept: moordenaar! Is dan daarmee bewezen, dat in het spraakgebruik van Guido de Brès alle moordenaars priesters zijn, of voor het minst roomsch? Als ik een hond viervoeter noem, heet ik dan alle viervoeters honden? Laat ons den knaap maar de straat op sturen, en liever luisteren naar Master Quentin Kennedy, commendator of Crossraguell, 1561. Als deze (McGavin, 533) verneemt, dat Knox een preek hield over de mis, en dan boort, dat de mis volgens Knox afgoderij is, dan zegt hij niet: en nu is alle afgoderij volgens Knox papisme, maar dan vraagt hij: wat verstaat Knox onder afgoderij? Hij begint dan het „sylogisme van Knox" onder de loupe te nemen. Welk sylogisme? Dat idolatrie identiek is met het lidmaatschap der roomsche kerk? 't Komt in Quentin Kennedy's hoofd niet op. Dit is het sylogisme: „all worshipping, honouring, or service invented by the brain of man in the religion of God, without his own express commandment, is idolatry"; en ik wilde wel, dat dr Kaajan in stee van de exclamatie van den kwajongen, eens de breede verhandeling over dit sylogisme van de hand van den geleerden Quentin Kennedy had besproken; we waren dan beter ingelicht over den bewogen tijd van Knox en over de beteekenis van „idolatrie" in die dagen. Dit is het sylogisme: „alle dienst, of eeredienst, die een uitvinding van onszelf, en niet uitdrukkelijk door Gods gebod vereischt is, is afgoderij



Eet honig, mijn zoon!

In de week van het boek wilde ik den raad tot onderzoek en studie in herinnering brengen, door Salomo uitgesproken in de eigenaardige woorden: EET HONIG, MIJN ZOON! De vergelijking, die de Sprekenschrijver trekt tusschen eten en lezen heeft ons veel te zeggen. Eten immers moet geleerd worden, u moet een lieve moeder als paedagoge krachtens natuurrecht, maar eens met haar kleintjes bezig zien. Hoe weet ze met lokkende woordjes het harde korstje tot een smakelijk hapje om te tooveren. Ziedaar, het Urbild van den hoogleeraar! Op ongeveer gelijke wijze moet een mensch tot het lezen en de studie aangemoedigd worden, de ware leeraar is de man, die zijn klas voor een vak weet te animeeren. Voor zoo iemand haal ik diep mijn hoed af! Maar nu is het met eten eigenaardig gesteld, eerst moet het geleerd, daarna moet het dikwijls afgeleerd worden, soms moet er een internist bij te pas komen om ons op diët te stellen. Het is met het bolletje vaak al juist zoo gelegen als met het buikje, slikken is geen eten, een mensch leeft niet van wat hij eet, maar van wat hij verteert. Ik treed uw cubiculum binnen, waarde studiosus. Het is stil in uw kasi, ik hoor slechts uw zwoegende borst en de holle stappen van het examenspoek! Hoewel ik u nauwelijks zie door den sigarettendamp heen, geloof ik de situatie wel te kennen. Waarlijk, gij hebt een honigpijp aangelegd, waardoor dit zoete en voedzame vocht u binnendringt, des avonds laat ge u bovendien een spuitje honig geven. Mijnheer, ik zeg dat u daaraan verkeerd doet! U vest u de dingen op deze manier minstens voor tien jaar tegen! Eigenlijk hoop ik dat zelfs, want ik acht zulks in uw geval nog het beste. Stel u voor dat gij zoo aan den gang blijft als straks de pastoriendeuren voor u opengaan. Wel man, dat wordt een verhoniging des levens, gij krijgt honigitis als ge met deze methode niet jlings ophoudt. Wel, gij zoudt de eenigste niet zijn, honigisme doet zich ook voor buiten de geleerde wereld. Daar is een intellectuele Diabetes, dewelke een ernstige ziekte is en een zorgvuldige behandeling noodig maakt. Het is daarom dat ik mij verstouten wil, enkele regels op te stellen voor de hygiëne van het lezen:

1e. Begin met het boek, dat zich bij 't peil van uw geestelijke ontwikkeling aansluit. Kijk eens, u hebt een prachtig studieboek gekocht. Ik zie het in de kast staan met zijn titel in gouddruk, het is een hondje van een boek! Gij zijt ook in grooten ijver begonnen het te excerpereen, ge hebt een dictaat-cabier al half vol. Maar 's avonds zit je landerig in een stoel en je doet mij denken aan een jongen die te veel zoetheit gesnoept heeft. Wees wijs, man, zet dat boek voorloopig in de kast en neem er een, dat eenvoudiger is. Later kom je nog wel eens aan dat dikke boek toe. Voor de meeste menschen is het beter met een eenvoudig en beknopt boek te beginnen, het is ook in de meeste gevallen verstandiger te beginnen met een boek over een meer begrensd onderwerp dan zich te spoedig aan machtige stukken te vertillen. Laat onze goede uitgevers maar in hun prospectus drukken: voor theologen, studenten, onderwijzers, leden van mannenverenigingen enz. enz., maar denk om je gezondheid, man!

2e. Lees met pauze's, niet den eenen dag 50 bladzij's en den volgende vijf. Een mensch kan veel lezen, als hij van regel weet. Als jongen heb ik heel Merle d'Aubigné uitgelezen in den trein, iedereen ochtend en iedereen avond tien minuten. Heb je misschien een sjoelbak? Als je een hoofdstuk door hebt, laat dan voor afwisseling de schijven eens over het blad schieten!

3e. Laat je niet na ieder hapje honig wegen om te zien, of je al aangekomen bent. Man, dat wordt een desillusie. Daar is gewis een belooning voor den vlijtigen onderzoeker, maar deze betaling geschiedt nooit a contant.

4e. Lees vooral goede boeken over die dingen, waarin je uilmunt, waarin je een kraan bent, een expert! Geloof mij: een mensch heeft in zijn leven meer last van de dingen die hij weet dan van die welke hij niet weet.

5e. Lees ook eens per jaar een boek over een onderwerp dat heel ver uit uw gezichtskring ligt. Zijt gij een dogmaticus, lees dan eens een goed boek over psychologie. Licht uw aangek op het terrein van het praktische leven, neem dan een boek over dogmatiek of geloofsleer door. Want ook het zwakke plekje moet gevoed worden.

En nu: EET HONIG, MIJN ZOON! N. B.

(idolatrie)". De mis valt daar natuurlijk onder. Maar ook heel wat anders. Heel wat, dat menigeen, die in zijn dorpje de reformatie had zien invoeren, toch nog openlijk of bedekt aan de hand hield.

Dr Kaajan merkt op, dat Knox tegenover (!) koningin Maria in een preek over de afgoderij uitsprak,